

CONFLICTEREND ERFGOED

notitie bij de studiedag

"Immaterieel cultureel erfgoed en dieren.

Samen naar een ethische code en praktijkuitwisseling?"

op vrijdag 20 september 2013 te Gent

Inleiding

Onder Immaterieel Cultureel Erfgoed verstaan we gewoontes en gebruiken ("tradities") die gedragen worden door een sociale groep. Ze worden van generatie op generatie overgeleverd omdat de groep niet wil dat de traditie verloren gaat.

Op voorstel van de UNESCO-conventie voor de borging van immaterieel cultureel erfgoed, kunnen landen voorstellen indienen om hun bijzondere tradities op een "Representatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid" geplaatst te krijgen. De Belgische deelgemeenschappen en Nederland hebben mede het verdrag ter bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed ondertekend en zijn momenteel bezig het cultureel erfgoed op het eigen grondgebied in kaart te brengen en lijsten samen te stellen ter voordracht aan de UNESCO.

Mens en dier

Op deze studiedag staat de rol van het dier in het immaterieel cultureel erfgoed centraal. Mens en dier zijn altijd nauw met elkaar verbonden geweest. Dieren vormen een belangrijke bron voor voedsel, energie en menselijke voorzieningen. Vaak werden aan dieren bovennatuurlijke krachten toegeschreven, zowel ten goede als ten kwade. Dieren speelden een rol in de symboliek van vruchtbaarheid, sterven en wedergeboorte of wisseling van de seizoenen. Mede door deze innige band tussen mens en dier zijn er veel tradities ontstaan waarin dieren een rol spelen.

De houding van mensen tegenover dieren verschilt naar plaats en tijd. Ze is ook afhankelijk van de aibaarheid en de bruikbaarheid van het dier. In het verleden ging de mens niet altijd even fijnzinnig met dieren om. Ook heden ten dage ontbreekt bij sommige culturen het besef dat dieren pijn en stress kunnen ervaren en recht hebben op een respectvolle benadering. In onze Joods-Christelijke cultuur wordt de bezielde mens boven het dier geplaatst. Adam en Eva werden zich in het Aards Paradijs bewust van ethiek en moraal, waardoor zij een bijzondere plaats in de schepping verkregen. Bij apen en dolfinen zie je ethiek en moraal in rudimentaire vorm, maar het zal niet meevallen een chimpansee uit te leggen hoe je andere dieren met respect kunt doden. Mensen ontwikkelen hun cultuur via de taal. In de moderne urbane samenleving heeft de mens een ambigue houding tegenover dieren ontwikkeld. Enerzijds zijn de dieren veel verder van ons af komen te staan, anderzijds behandelen we ze als mensen.

In onze Joods-Christelijke cultuur heeft de mens het recht dieren te gebruiken voor zijn eigen welzijn, maar tegelijkertijd heeft hij de plicht de door God geschapen natuur als een goede rentmeester te beheren. Dieren dienen met respect behandeld te worden. Daar is in onze landen ook de wetgeving op gebaseerd. Dat neemt niet weg dat het begrip respect voor velerlei uitleg vatbaar is. Dieren worden in onze samenleving steeds meer met emotie omgeven. Ook de rol van dieren in het immaterieel cultureel erfgoed staat meer en meer ter discussie. Op 18 april 2012 heeft een Nederlandse coalitie van 23 dierenwelzijnsorganisaties een brief gestuurd aan de minister van Buitenlandse Zaken om hem te attenderen op het feit dat met het opstellen van een lijst van culturele tradities het gevaar bestaat dat er op de lijst tradities komen te staan die een gevaar vormen voor het welzijn van dieren. Daarbij werd gewezen op het stierenvechten in Spanje en het zoeken naar het eerste kievitsei in Friesland. In Vlaanderen stuitte het besluit van de minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur om het "vinkenzetten" toe te voegen aan de "Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed", op veel weerstand. Het werd de aanleiding voor deze studiedag.

Gratwandering

Voor een neutrale beschouwer is deelname aan een discussie over dierenrechten een ware "Gratwandering", zoals Duitsers het spitsroeden lopen tussen twee scherp contrasterende meningen plastisch plegen uit te drukken. Als het over dieren gaat, kun je op je voettocht met wankel evenwicht aan de ene zijde van de berg richel in het vastgeroeste kamp van de "dierentrationalisten" kukelen, terwijl aan de andere kant het vurige gezelschap wacht van wat ik pleeg aan te duiden als "dierenemotionalisten". Van beide groepen in onze samenleving zou je kunnen zeggen dat zij hun oorsprong vinden in de boven beschreven Joods-Christelijke

cultuur van goed rentmeesterschap. Bij de dierentraditionalisten leidt dat echter tot een meer realistische benadering dan bij de dierenemotionalisten die vanuit de moderne stadscultuur het dier veel meer benaderen met menselijke emotie. In het beginselprogramma van de Partij voor de Dieren wordt gesteld dat

"het zonder noodzaak doden van een dier en elke beslissing die hiertoe leidt, als een misdaad tegen het leven gekwalificeerd dient te worden. Expliciet worden de plezierjacht en de sportvisserij afgewezen, terwijl aan het gebruik van dierproeven de eis wordt gesteld dat die een noodzakelijk doel moeten dienen en gepaard moeten gaan met onderzoek en toepassing van alternatieven".

Dierentraditionalisten zullen deze opvattingen hypocriet vinden. Veel Nederlanders en Belgen eten graag wild, maar het afschieten van dieren roept weerstand op als de jager beweert het met plezier te doen. Waarom zou het afschieten van wild voor de consumptie echter geen acceptabel doel zijn? Waarom mogen we dieren wel opsluiten voor een lekker eitje, maar niet voor een warme bontjas? Hebben wilde dieren het echt zo slecht in een circusomgeving? Lijdt een schaap méér van een scherp mes door de keel dan van een pin in de kop? Hoe kan het dat die arme vinken in hun afgeschermd kooitjes er toch zo vrolijk op los suskewieten? Hoe komt het dat de moderne mens heviger schrikt van een beetje al of niet vermeend dierenleed dan van de dagelijkse oorlogsbeelden in het avondjournaal? Is het omdat de band met de omringende natuur in de moderne stadsomgeving verloren is gegaan?

Kortom: de discussie over een ethische code in de omgang met dieren moet gezien worden als een grensconflict. Het is een grensconflict dat bij voor- en tegenstanders zijn oorsprong vindt in dezelfde uitgangspunten, maar sterk contrasteert in de beleving ervan. Traditionalisten zijn geen dierenhaters, maar koesteren hun in saamhorigheid geborgde historische tradities uit angst hun historische waarden te verliezen. Dierenemotionalisten handelen vanuit een moralistisch superioriteitsgevoel dat gebaseerd is op het onwrikbare idee dat een dier op zijn minst gelijkwaardig is aan de mens. In veel gevallen leidt deze opvatting tot felle uithalen naar vermeende misstanden en vaak zelfs tot activisme. Grootwinkelbedrijven, jagers, nertsenfokkers, dierproefinstanties, farmaceutische bedrijven, rituele slachters en circussen kunnen er over meepraten. In de ogen van de Partij voor de Dieren is zelfs een goudvissenkom onaanvaardbaar, om over de hermelijnen mantel van koning Willem-Alexander nog maar te zwijgen.

Gebruik makend van mijn belevenissen als ervaringsdeskundige, zal ik in het verdere verloop van deze notitie in de vorm van een case-study aandacht schenken aan de traditie van het ganstrekken (Gawstrèkke) in het Nederlands-Limburgse Grevenbicht en de commotie die dit ritueel volksfeest in de loop der jaren teweeg heeft gebracht. Hopelijk kan deze beschrijving een bijdrage leveren aan het in onderling vertrouwen zoeken naar een ethische code voor de omgang met dieren in het immaterieel cultureel erfgoed.

Ganstrekken

Bij het ganstrekken in Grevenbicht gaat het om een dorpsritueel waarbij ruiters met carnaval een aan de poten opgehangen en vooraf gedode gans met de blote hand trachten te onthoofden. De winnaar wordt aansluitend in het gemeenschapshuis gekroond tot Ganzenkoning, waarna wordt aangeschoven voor het ganzenmaal. In vergelijkbare vorm vindt deze traditie heden ten dage nog steeds plaats in een aantal landen van Europa en in Latijns-Amerika. In onze streken wordt het ganstrekken beoefend in de dorpen van de Antwerpse polder (waar men spreekt van "Gansrijden") en in het Duitse Ruhrgebied (Gänsereiten). Tot in 1984 wist men niet van elkaars bestaan af.

Ganstrekken behoort tot een groep van onthoofdingsrituelen die in vele variaties bekend zijn. Het corpus is in veel gevallen een haan, eend of ander gevogelte. De actor kan zich voortbewegen in een bootje of gewoon te voet, al of niet geblinddoekt. In België is bijvoorbeeld het gansslaan wijd verbreid, waarbij de kop van een gans uit een korf steekt. Geblinddoekte personen trachten met een zwaard de gans te onthoofden.

Onthoofdingsrituelen kunnen verbonden zijn met carnaval, de oogsttijd of met het jaarfeest van de plaatselijke patroonheilige.

Onthoofdingsrituelen zijn al heel oud. Ze zijn uitgebreid afgebeeld in de beeldende kunst en vermeld in diverse geschreven bronnen. De oudste vermelding is een verbod van het "ganswerpen" in de Keuren van de stad Ieper uit het laatste kwart van de dertiende eeuw. Hier was vermoedelijk sprake van een vastgebonden levende gans die met stokken moest worden onthoofd. Overigens zal het verbod wel niet zozeer te maken hebben gehad met dierenwelzijn, als wel met de angst voor ongeregelheden. Vanuit Europa is het ganstrekken door Hollandse en Engelse kolonisten naar Noord-Amerika gebracht en door de Spanjaarden naar Latijns-Amerika. Meer informatie is te vinden op de website van de ganstrekkers: www.gawstrekkers.nl.

Juridisch gevecht

In het plaatsje Oost-Maarland bij Maastricht werd tot 1984 jaarlijks tijdens de viering van het plaatselijke kerkfeest het gansslaan (Gaashouwe") beoefend. Via een aantal gerechtelijke procedures wist de Nederlandse Dierenbescherming te bewerkstelligen dat deze traditie zowel door de Raad van State als door het Gerechtshof

in Den Bosch werd verboden. De "gaashouwers" lieten het daarbij en vervingen het gansslaan door een soort Kop-van-Jut spelletje.

In aansluiting daarop liet de burgemeester van Born, waartoe Grevenbicht toen behoorde, de ganstrekken weten dat hij op verzoek van de Dierenbescherming ook het "Gawstrèkke" (ganstrekken) zou gaan verbieden. Hij verzocht de ganstrekken echter wel bezwaar aan te tekenen bij de Raad van State teneinde een bestuursrechtelijke uitspraak op het hoogste niveau te verkrijgen. Omdat de ganstrekken uitgingen van een verloren zaak, voldeden zij weliswaar aan het verzoek van de burgemeester, maar schakelden - ook al vanwege de kosten - geen advocaat in. Zonder te zeer in detail te treden, is één aspect van deze en volgende rechtszaken voor deze studiedag van belang. Het ging vooral over het begrip "openbare orde". De openbare orde kan verstoord worden door het veroorzaken van wanordelijkheden (vechtpartijen en openbare dronkenschap bijvoorbeeld), maar ook door overtreding van de openbare zedelijkheid (nudisme is bijvoorbeeld wel toegestaan op een aangewezen stuk strand, maar niet in de openbare ruimte, omdat verwacht mag worden dat veel mensen dat als onzedelijk gedrag zullen bestempelen). De Dierenbescherming betoogde dat het ganstrekken haar belangen schaadde, een slecht voorbeeld voor kinderen was en dierenmishandeling in de hand zou werken. De ganstrekken slaagden er echter in, de rechtbank te overtuigen van het feit dat ganstrekken een diep in de samenleving gewortelde traditie is die breed gedragen wordt door de plaatselijke bevolking. Wat niemand voor mogelijk had gehouden geschiedde: het ganstrekken mocht gewoon in traditionele zin voortgang vinden.

Daarna heeft de Dierenbescherming nog een aantal vergeefse pogingen ondernomen via de bestuursrechtelijke weg, maar ze probeerde ook via civielrechtelijke procedures haar gelijk te halen. De rechtbank in Maastricht liet de ganstrekken hun gang gaan, maar het gerechtshof in Den Bosch sprak in 1985 - in navolging van haar uitspraak over het Gaashouwe - een veroordeling uit. Wat de gaashouwers uit Oost-Maarland echter niet hadden gedaan, deden de ganstrekken uit Grevenbicht wél: zij startten een bodemprocedure bij de Hoge Raad. Om de eventuele kosten van een nederlaag te dekken, werd een collecte gehouden in het dorp die vele duizenden gulden opleverde. In 1987 deed de Hoge Raad uitspraak: het arrest van het Gerechtshof werd vernietigd en de ganstrekken werden in het gelijk gesteld. De meest wezenlijke zin in de uitspraak was deze:

In elk geval kan immers niet worden gezegd dat thans reeds een ongeschreven, door de burgerlijke rechter te handhaven rechtsnorm bestaat volgens welke aan het dier een "respect" toekomt waarmee niet is te rijmen dat het na zijn dood tot object van een publieke gemakelijkheid wordt gemaakt.

Daarmee hield de Hoge Raad een pleidooi voor pluriformiteit in onze samenleving. Er zijn in Nederland geen algemeen geldende normen en waarden op grond waarvan het ganstrekken verboden zou kunnen worden. De mate waarin dieren vertroeteld dienen te worden is een zaak van persoonlijke opvatting. Een buurtfeest met speenvarken aan het spit zal voor sommigen een gruwel zijn. Maar strafbaar is het niet. Ook zal de Hoge Raad uw opgesierde kalkoen niet van de kerstdis halen.

En wat deden de Grevenbichtenaren met het uitgespaarde collectegeld? Zij lieten er in eendrachtige samenwerking met de gemeente een bronzen ruitbeeld van "De Gawstrèkker" van oprichten.

Moddergevecht

Na de uitspraak van de Hoge Raad heeft de Dierenbescherming haar verlies genomen en de ganstrekken verder met rust gelaten. Wel probeerde van tijd tot tijd de regionale pers het vuurtje nog eens op te stoken, maar zonder veel resultaat. Op een enkele ingezonden brief na, bleef het rustig. Tot 2008.

In 2002 was in Nederland de Partij voor de Dieren opgericht. Zij kwam in 2006 met twee zetels in het Parlement. Kort voor carnaval 2008 vernam de partij van het bestaan van het ganstrekken in Grevenbicht. Wat doet men dan? Even contact opnemen met de organisatoren voor nadere informatie en overleg? Niets van dit alles! Publiciteit is in de huidige mediagerichte samenleving alles wat telt. Feiten doen er niet toe.

Op basis van een krantenartikel werden vragen gesteld aan de verantwoordelijke minister. Er werd plompverloren misleidende informatie verstrekt. Zo werd een uitspraak van het Gerechtshof in Den Bosch over het Gaashouwe misbruikt om het Gawstrèkke in een kwaad daglicht te stellen. Verder werd geheel ten onrechte vermeld dat een dierenarts een ijzerdraadconstructie door het lijf van de gans aanbrengt. Ten slotte werd onnodig gevraagd naar een verbod van het ganstrekken, zonder de uitspraak van de Hoge Raad te vermelden. Ook stelde de Partij voor de Dieren vragen aan het Limburgs Parlement en verzocht daarnaast de gemeente Sittard-Geleen, waartoe Grevenbicht inmiddels behoort, de vergunning voor het ganstrekken te weigeren.

Deze vragenstellerij, waarmee de Partij voor de Dieren berucht is geworden in het Nederlandse Parlement, was de ouverture voor een geheel andere tweestrijd dan die in de jaren tachtig met de Dierenbescherming. Natuurlijk hielden minister, gedeputeerde en gemeente de boot af, omdat het arrest van de Hoge Raad nog steeds van kracht is, maar de beoogde publiciteit was verkregen. Inzake het ganstrekken hanteert de Partij voor de Dieren een vaste strategie. Als er een actie gepland staat, dan wordt eerst de Limburgse

televisiezender L1 gebeld. Deze plaatst het bericht op haar website. Dit bericht wordt meteen overgenomen door andere nieuwsmedia. Lezers op internet kunnen daarop reageren. Een journalist van L1 belt de ganstrekkers. Dat levert weer een nieuw bericht op. Andere journalisten, ook van de landelijke pers, volgen. Toch bleef het in 2008 nog vrij rustig in de media. Wel vond nog een confrontatie plaats tussen beide partijen in een praatprogramma van L1 en hield de provinciale krant "De Limburger" een poll onder haar lezers. Daarin koos een meerderheid van 54,6% onder ruim 900 respondenten voor de ganstrekkers.

Interessant is ook te vermelden dat de media verschillend kunnen reageren. Waar L1 vooral de confrontatie zoekt, heeft de andere Limburgse tv-zender "TV Limburg" de ganstrekkers een aantal keren de kans geboden om ongestoord te vertellen over hun traditie. Ook de beide Limburgse kranten reageerden vóór hun fusie op deze wijze tegengesteld.

In 2010 verspreidde de Partij voor de Dieren protestfolders in Grevenbicht.

In 2011 speelde de Partij voor de Dieren een voorgekookt een-tweetje met de voorzitter van de landelijke vereniging voor dierenartsen. Wat was er aan de hand? In de jaren tachtig zijn de ganstrekkers met de Dierenbescherming overeen gekomen dat de gans niet meer met een keelsnede zou worden gedood en ook niet via de jacht verkregen zou worden. Er werd in gezamenlijk overleg besloten een dierenarts in te schakelen om het dier op humane wijze te laten inslapen. Op vragen van de Partij voor de Dieren liet de voorzitter van de vereniging voor dierenartsen echter weten dat hij het doden van een gezond dier niet tot de taak van een dierenarts kon rekenen. Uiteraard lieten de ganstrekkers daarop weten dat de weg naar de jagers of het slachthuis daarmee voor hen weer open lag. Kon de gans tenminste ook weer gegeten worden.

Inmiddels had de landelijke pers veel aandacht gekregen voor het ganstrekken. Op de stralende lentedag van carnavalsdinsdag 8 maart 2011 wemelde het van de journalisten. Opvallend in hun berichtgeving was naderhand het ontbreken van negatieve kwalificaties.

In 2012 bleef het weer rustig, maar in 2013 werd de wethouder van de gemeente Sittard-Geleen overstelpt met mailtjes naar aanleiding van een op Facebook verschenen petitie van de hand van Karen Soeters, directeur van het Wetenschappelijk Bureau van de Partij voor de Dieren. De ganstrekkers werden overstelpt met haat- en dreigmail van fanatieke volgers.

Ook werden de sponsors van het ganstrekken bestookt met e-mails. Twee landelijke ketens (Albert Heijn en de Rabobank) willen sindsdien niet meer vermeld worden op de website en in het programmaboekje.

Daarmee kregen de acties van de Partij voor de Dieren definitief het karakter van een moddergevecht. De ganstrekkers konden het slechts gelaten over zich heen laten gaan, stelden zich aanvankelijk nog openhartig in verweer, maar beperkten zich naderhand tot een aantal felle reacties op hun website. Behalve enkele directe confrontaties op de provinciale televisie- en radiozenders, alsmede polemieken in zowel een regionaal als landelijk dagblad, heeft er nooit enige communicatie tussen beide partijen plaatsgevonden.

Dat het allemaal overigens nog een graadje erger kan, bewijzen de gebeurtenissen in het Duitse Wattenscheid. Daar zorgen volgelingen van de internationale actiegroep PETA ("*Wir haben nicht das Recht, Tiere in irgendeiner Form auszubeuten, zu misshandeln oder zu verwerten*") al jarenlang voor luidruchtige protesten ter plekke. Zij worden door de aanwezige oproerpolitie met moeite in een hen toegewezen bezoekersvak gehouden.

In de hoop (en verwachting) dat bovenstaand overzicht van de aanvallen van de Partij voor de Dieren de Belgische dierenemotionalisten niet eveneens op kwade gedachten zal brengen, geeft het wel inzicht in het feit dat het zoeken naar een gemeenschappelijke ethische code een moeizame zaak zal kunnen worden.

Gebrek aan tolerantie

Er is duidelijk iets veranderd in de samenleving. Het groeiend individualisme veroorzaakt een gebrek aan tolerantie en invoelingsvermogen. Populisme viert hoogtij in de politiek. Wibren van der Burg, hoogleraar rechtsfilosofie aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam ziet in de samenleving een "liberaal, republikeins meerderheidsblok" dat slecht kan omgaan met verschillen. Het zet de verhoudingen op scherp. Ze zeggen dan: "je kunt die hoofddoek toch ook afdoen?", "je kunt die schapen toch ook bedwelmen?", "je kunt toch ook een kunstgans gebruiken?" of "Vinken moeten kunnen vliegen". Tegenspraak en nuance worden niet geaccepteerd. Er is in met name Nederland een merkwaardig streven naar homogeniteit, hetgeen zich uit in nationalisme, secularisme, maatschappelijke sentimenten en een gebrek aan empathisch vermogen.

Actiegroepen, lobbygroepen, pressiegroepen, belangengroepen en hoe ze allemaal mogen heten, bepalen de stemming. Uit opportunisten laten politici zich gemakkelijk inpakken.

Waar het over dieren gaat, overstemmen voorvechters van dierenrechten het debat. Volgens de Australische filosoof Peter Singer, schrijver van *Animal Liberation* (pleidooi voor dierenactivisme), heeft een gezonde big meer recht op leven dan een mismaakte mensenbaby. Hij pleit voor dierenrechten en dierenbevrijding. De actiegroep PETA heeft het waterpretpark SeaWorld in San Diego aangeklaagd voor slavenhandel namens een vijftal orka's. De advocaat van Seaworld vroeg zich af of na de orka's de speurhonden van de politie aan de beurt zouden zijn. Bij de Partij voor de Dieren wordt de wereld verdeeld in de mens als dader en het dier als

slachtoffer. Dieren zijn lief, zoet en aaibaar. Voor de harde werkelijkheid van de natuur worden de ogen gesloten. Dierethicus Frans Stafleu van de Universiteit Utrecht wil wel een voorbehoud maken voor "makkelijk lerende dieren met complex sociaal gedrag". Met zulke dieren moet je meer rekening houden, omdat die waarschijnlijk meer lijden op een menselijke manier. In Duitsland geldt een verbod op het "ohne vernünftigen Grund" doden van gewervelde dieren (Tierschutzgesetz §17,1). Tot op heden wordt het Gänserreiten in Wattenscheid (Bochum) vanwege het historische karakter door de gemeente echter als een redelijk doel gezien. In andere gemeenten zijn activiteiten als ganstrekken en haanslaan wél verboden. Een bodemprocedure heeft nog niet plaatsgevonden.

Cultuurhistorica Amanda Kluveld heeft in haar boek "Mens&ndier" gewezen op het feit dat dieren geen rechtssubjecten kunnen zijn omdat zij hun rechten niet kunnen opeisen en ook niet aan hun daarbij behorende plichten kunnen worden gehouden. Zo zou het recht om gevrijwaard te blijven van onnodig lijden, gepaard moeten gaan met de plicht om geen nodeloos lijden te veroorzaken. Misdaden tegen de dierlijkheid dus. Kom daar bij de muizenvangende poes maar eens mee aan. Het zou tot ridiculisering van het recht kunnen leiden. Uiteraard wordt het ganstrekken door dierenemotionalisten met weerzin bekeken. Maar is weerzin voldoende om een sociale groep het grondrecht op een eigen levensfilosofie te ontzeggen? In een democratische samenleving zou het juist belangrijk moeten zijn dat burgers hun pluriformiteit kunnen beleven. Of zoals een columnist in het Limburgs Dagblad het uitdrukte: "één dode gans aan een touw is onverdraagzaam dierenleed, een dode gans in een hete oven is een recept". Toch zijn er de laatste tijd ook signalen dat het homogeniseringsproces in onze samenleving afneemt. In de discussie over het verbieden van onverdoofd, ritueel slachten groeit de weerstand tegen een verbod. In een integratiebrief aan de Tweede Kamer schreef vicepremier Lodewijk Asscher dat "de vrijheid om binnen de grenzen van de rechtsstaat te leven naar eigen culturele en religieuze inzichten" gewaarborgd dienen te blijven.

Argumenten

In het kader van deze studiedag is het eveneens van belang welke argumenten aan beide zijden worden gebruikt om hun opvattingen te ondersteunen. Naast het feit dat veel reacties van tegenstanders gewoon schofterig en zelfs bedreigend zijn, mag wel worden gesteld dat er bij hen veelal sprake is van oprechte verontwaardiging. In hun reacties overheerst een tweetal uitgangspunten: dieren worden menselijke eigenschappen toegedicht en de meeste argumenten lijken rechtstreeks afkomstig uit het "Groot Handboek van de Demagogie". De weerstand richt zich vooral op het gebruik van een vooraf gedode gans.

In eerste instantie wordt het ganstrekken door tegenstanders weggezet als Middeleeuws, barbaars en niet meer van deze tijd. Alsof dat argumenten zijn. Het ganstrekken is gewoon van deze tijd omdat het nog bestaat en de nakomelingen van de Romeinen hebben inmiddels ontdekt dat het met de Barbaren ook wel bleek mee te vallen. De ganstrekkers zijn van mening dat zij het Middeleeuwse ganstrekken voldoende bij de tijd hebben gebracht. Overigens betichten de ganstrekkers hun tegenstanders evenzeer van Middeleeuwse praktijken, omdat hun misplaatst superioriteitsgevoel veel weg heeft van de Middeleeuwse inquisitie.

Dierenemotionalisten veroordelen het ganstrekken ook vanwege het feit dat zij het doden van dieren niet kunnen aanvaarden. Sommige tegenstanders zouden schoorvoetend bereid zijn het ganstrekken te accepteren als de gans na afloop op tafel komt. De ganstrekkers vinden deze discussie overbodig, omdat zij van mening zijn dat de dood van de gans een wezenlijke bijdrage levert aan een traditie die een groep mensen in onderlinge verbondenheid samenbrengt, verbindt met hun voorouders en met de toekomstige generatie en van fundamenteel belang is voor de identiteit van het dorp. Er zijn dieren die voor minder moeten sterven. De gans wordt met alle zorg omgeven en hogelijk gewaardeerd, hetgeen tot uitdrukking komt in de beeldcultuur van de vereniging.

Vaak wordt door tegenstanders een vergelijking gemaakt met menselijk handelen. Waarom hangen ze Prins Carnaval niet op? Nou, simpel, omdat het in onze samenleving niet gebruikelijk is om mensen te slachten en op te eten. Het vooraf doden van prins Carnaval zou daarom strafbaar zijn. En ganstrekkers zondigen niet tegen de wet.

Hetzelfde geldt voor de opmerking dat het tijd wordt om dieren eigen rechten te geven. Slaven en vrouwen hebben ook lang moeten wachten. Het is nu tijd voor de dieren. De vraag van de ganstrekkers is dan stevast: krijgen de dieren dan ook stemrecht? Krijgen we dan een Partij van de Dieren? Wordt de Partij vóór de Dieren door ezels vervangen? Of winnen de kakkerlakken?

"Walgelijk", schrijven sommige tegenstanders in boze mails. Maar als het walgelijk was, zou niemand komen kijken. Voor sommigen zal het ganstrekken inderdaad walgelijk zijn. Veel kinderen vinden spruitjes ook walgelijk. Gelukkig wordt niemand gedwongen te komen kijken naar het ganstrekken (of spruitjes te eten).

Opvallend vaak gebruiken de tegenstanders van het ganstrekken leugens en halve waarheden. Er wordt selectief geshopt in het feitenarsenaal en hun woordvoerders schromen evenmin om met een uitgestreken gezicht een onjuiste voorstelling van zaken te geven. Een begrip als "volksvermaak" moet bijvoorbeeld suggereren dat er sprake is van een ongepaste activiteit van een stelletje drinkbroers (Limburgers!). Stiekem wordt zelfs gesuggereerd dat er nog levende ganzen worden gebruikt. Op slinkse wijze

worden aan politici ondersteunende uitspraken ontlokt, omdat de aangesproken politici hun gesprekspartners vanwege de gerechtelijke voorgeschiedenis weinig anders te bieden hebben en zich toch willen presenteren als dierenliefhebbers. Daarna worden deze uitspraken zonder enige nuance uitvergroot en onwelgevallige feiten weggelaten. Dat zijn kwalijke zaken waar moeilijk tegen te vechten valt. De ganstreckers worden dan in de ongemakkelijke positie van het verweer gedwongen, waardoor ook weer nieuwe misverstanden kunnen ontstaan.

In de kritiek van de Vogelbescherming Vlaanderen op het vinkenzetten wordt dit soort argumenten ook gebruikt. Ik vond op internet een commentaar waarin fijntjes werd gewezen op illegale vogelvangst en op het feit dat in vroeger tijden de ogen van de vogels werden blindgemaakt "door het verschroeien van het netvlies". Alsof dat praktijken zijn waar de goedwillende vinkenzetters zich mee bezig houden.

Kritiek op het ganstrekken wordt bemoeilijkt door het feit dat er sprake is van een vooraf gedood dier. Van dieren mishandeling kan dus geen sprake zijn. Alleen de waardigheid van het dier kan ter discussie worden gesteld. Maar is de waardigheid van een dood dier gelijk aan de waardigheid van een menselijk overschot? Overigens betogen de ganstreckers voortdurend dat de waardigheid van de gans wordt behouden door het feit dat deze de kern vormt van een waardevol ritueel. Als een stel kwajongens iets soortgelijks zou willen proberen op een willekeurig moment op een willekeurig andere plek, dan kunnen ze van de ganstreckers een schop onder hun kont krijgen.

De voorstanders van het ganstrekken roeren zich nauwelijks in het openbaar. Zij waarderen de inzet van de organiserende vereniging en nemen met genoeg deel aan de feestelijkheden. Hun voornaamste argument is dat men gewoon doet wat het dorp altijd heeft gedaan. Er is geen behoefte om naar buiten te treden. Opvallend is bijvoorbeeld dat de contacten met traditiegenoten in andere landen pas uit de jaren tachtig van de vorige eeuw dateren, nadat de noodzaak ontstond zich te gaan verweren tegen aanvallen van andersdenkenden.

Op zoek naar een ethische code

Als de zoektocht naar een ethische code waarin zowel dieren traditionalisten als dieren emotionalisten zich zouden moeten kunnen vinden, enige kans van slagen wil bieden, dan zal er in het grensgebied van de omgang met dieren in het immaterieel cultureel erfgoed een gedemilitariseerde zone moeten worden gecreëerd waarbinnen voor- en tegenstanders elkaar de nodige ruimte bieden. Tolerantie, respect en wederzijds begrip zijn dan de toverwoorden.

In het voorbeeld van het ganstrekken zullen de dieren emotionalisten moeten aanvaarden dat het lot van die éne, goed verzorgde, oude (vanwege de sterke nek) gans per jaar door de dieren traditionalisten alleszins aanvaardbaar wordt geacht in het licht van het lot van de duizenden ganzen die jaarlijks worden afgeschoten of vergast ten behoeve van de landbouw en de luchthaven Schiphol. Anderzijds is het de zorg van de ganstreckers om in de gedemilitariseerde zone hun dieren (denk ook aan de paarden) met liefdevolle zorg te omringen en het feest in goede banen te leiden.

Met evenveel recht zouden de dieren emotionalisten echter aan de ganstreckers kunnen vragen hun vooraf gedode gans te vervangen door een kunstmatig exemplaar. Dat de ganstreckers huiverig zijn een kunstgans te gebruiken, komt door het feit dat zij bang zijn dat het ganstrekken dan verwordt tot een alledaags spelletje. Toch ligt hier voor de ganstreckers de beste mogelijkheid voor een vergelijk. Overigens is het niet ondenkbaar dat de overstap naar een kunstgans ooit uit eigen beweging zal worden gezet indien binnen de vereniging en binnen de woongemeenschap de rurale opvattingen ten aanzien van de omgang met dieren gaan wijzigen in de richting van de urbane samenleving én tevens de overtuiging gaat groeien dat ganstrekken met een kunstgans de traditie niet in de weg hoeft te staan. Marjolein Efting-Dijkstra heeft in haar boek "The Animal Substitute" al betoogd dat deze stap wellicht reeds gezet zou zijn als de Dierenbescherming en de Partij voor de Dieren minder hooghartig en minder agressief te werk zouden zijn gegaan (p. 150).

Wellicht kan het dus ook een optie zijn gewoon de tijd zijn werk te laten doen. De vraag is of de dieren emotionalisten daarvoor het geduld kunnen opbrengen.

En wat de vinkenzetters betreft:

ook in deze discussie wordt door dorre tegenstanders te zeer geredeneerd vanuit menselijk perspectief. "Sluit je zelf op in een klein kooitje", lees ik in een commentaar op internet: een typisch voorbeeld van gevoelsmatige vermenschelijking van het dierenwelzijn. Niet dat daarmee de vraag naar het dierenwelzijn niet op zijn plaats is. Integendeel. In de gedemilitariseerde zone van onze zoektocht naar een ethische code, zullen de belangen van de goedwillende burgers die binnen de grenzen van de wet willen vasthouden aan hun culturele en morele identiteit, voortdurend moeten worden afgewogen tegen de gevolgen voor het dierenwelzijn. Blijvende vrede kan slechts verwacht worden als van beide kanten de bereidheid bestaat in elkaars gedachtengoed te treden. Tot op heden voorspelt onze samenleving wat dit betreft niet veel goeds. Wellicht dat deze studiedag daar verandering in kan brengen.

Uitsmijter

Tot slot als uitsmijter een citaat uit de Beginselverklaring van de Partij voor de Dieren:

Bij iedere vorm van omgang met en gebruik van dieren moet daarom steeds een zorgvuldige afweging plaatsvinden tussen de zwaarte van de menselijk belangen en de gevolgen voor het dier. Naarmate het menselijk belang minder noodzakelijk is en de gevolgen voor de dieren schadelijker zijn, vermindert de morele rechtvaardiging om hun welzijn te schaden.

Als dat geen pleidooi is voor instandhouding van het Gawstrèkke en de andere waardevolle culturele tradities waar we op deze studiedag over praten, dan weet ik het niet meer!?

Jo van der Sluijs

**Voormalig woordvoerder en voorzitter van de
Folkloristische Vereniging Gawstrèkkers Beeg**

Grevenbicht, 20 september 2013